

LIBRIS

We know
books

BILL FRANÇOIS

Elocința sardini

Povești uimitoare
despre lumea mărilor

Traducere și note de
ALINA PELEA și RODICA BACONSKY

 UNIVERS

Cuprins

Înainte	7
Toți peștii o să vă spună.....	13
Lumea fără tăcere	22
Înghesuiți ca sardelele.	32
Peștișorul o să crească mare	45
Scoici și crustacee	58
Recomandările zilei.	76
Desenează-mi un pește.	87
Somn... ușor	96
Șerpi de mare.	108
„Oglinda ta e marea...“	120
Dialoguri acvatice	133
Să găsești tonul potrivit	147
Final... în coadă de pește.	158
Epilog	164

Înainte

Stânca era foarte înaltă; am fost nevoit să-mi scot încălțăminte de plajă ca să nu alunec cățărându-mă. Era și mai plăcut așa: cu cataramele lor ruginite și baretele de plastic transparent, sandalele „meduză“ îmi răneau mai tare picioarele decât animalul cu același nume. Și-mi încetineau fiecare pas prin apă. Preferam marginile tăioase ale stâncii, chiar dacă însemna să-mi petrec restul vacanței având gleznelor pline de pansamente rezistente la apă, cu personaje Disney pe ele.

Voiam să ajung în vârful stâncii. Promontoriul se afla la capătul plajei de nisip, unde adulții adormeau citind. Pe partea asta, mă aștepta necruțatorul „caiet de vacanță“; pe cealaltă, se întindea coasta sălbatică. Din vârful, vedeai tot golfulețul, bălțile și pâraiașele dintre pietre. Marea intra și ieșea cu fiecare val, ca într-o respirație lentă, iar în momentul în care inspira, apa era netedă, transparentă, puteai vedea tot ce se ascundea dedesubt. Era momentul cel mai potrivit ca să observi vietățile din ea. Grozav ce-mi mai plăcea să le caut, s-aștept ca marea să inspire pentru ca să le descopăr, să încerc să le prind cu o plasă. Toate mă uimeau: crabii verzi cu peruci de alge, creveții translucizi, litorinele care făceau bășicuțe, până și anemonele stacojii pe care nu

îndrăzneam să le ating pentru că oamenii mari îmi spusese că înțepă. Singurele viețuitoare pe care nu-mi doream cu niciun preț să le întâlnesc erau peștii, care trăiau departe de stânci, acolo unde nu atingi fundul apei cu piciorul. Mă înfricoșau. Părinții mei mai aduceau câteodată pești de la piață: mă înspăimântau ochii lor mari și rotunzi, și cele două despicături din spatele capului, care îi făceau să semene cu niște animale decapitate. De teama lor, nu îndrăzneam să mă aventurez dincolo de lumea bălților și a stâncilor. Apa albastră și necuprinsă, așa cum părea a fi în larg, mă înspăimânta.

De sus, de pe stânca înaltă, într-un moment în care marea inspira, am văzut lucind ceva acolo unde se spărgeau valurile în dăre de spumă. O sclipire care mi-a pironit privirea: o comoară, o frântură de scoică sedefie sau un obiect uitat? Trebuia să văd ce e. Cu pasul nesigur pe crestele ascuțite, am ajuns aproape de sclipirea de lumină. Și m-am întâlnit cu o sardină.

Pe atunci, habar n-aveam că e o sardină și nici cât de rar dădeai de una atât de aproape de coastă. De obicei, sardinele trăiesc în larg. Se prea poate ca a mea să se fi rățăcit, urmărită până aici de toni, ceea ce se întâmpla tot rareori, căci, la vremea aceea, nu prea mai erau toni în Marea Mediterană. Ați văzut vreodată o sardină vie? Puțini oameni știu cât de frumoasă poate fi. Era argintie, sclichea și-avea o linie de un albastru electric, ca un fel de ghirlandă, de-a lungul spinării negre. Pe lateral, lucea câte o dungă lată, aurie. Era superbă și fragilă, ca una din jucăriile acelea de colecție din tablă care mă fermecau în magazine, dar pe

care nu aveam voie să le ating decât „cu ochii“. După felul cum înota pe o parte, chinuită de valuri, ghiceam că nu era în apele ei. Nici măcar nu-i păsa de prezența mea, deși, de obicei, până și cel mai prăpădit crevete o lua la goană doar la vibrația pașilor mei în apă.

Am prins-o delicat în plasă și-am contemplat, neîncredător, cum se învârtea în apa din găletușa mea de plastic darul acesta uimitor al mării. Sardină mă fixa cu ochiul ei alb și negru; parcă voia să-mi spună ceva. Aveam impresia că, în tăcerea ei, se ascundeau taine pe care dorea să mi le împărtășească despre viața din lumea aceea albastră în care nu atingi fundul cu piciorul, despre programul unei zile de sardină. Existența, modul ei de a-și percepe propriul univers îmi dădeau de gândit. Mă întrebam în ce peisaje și lângă ce creaturi înota, dacă vorbea vreodată cu suratele ei. Dintr-odată, apele adânci nu mă mai îngrozeau; enigmele lor fără glas mă atrăgeau.

Nu-mi imaginam cătuși de puțin că, de la întâlnirea aceea cu o sardină, pasiunea pentru misterele mării nu avea să mă mai părăsească. Dimpotrivă, avea să mă poarte tot mai departe în larg ca să descopăr universul subacvatic al cărui locuitori fermecători și vorbăreți aveau să-mi istorisească fiecare în parte poveștile lor.

Cum comunică ființele acestea? Prin ce simțuri fac cunoștință cu lumea? Viețile, emoțiile lor sunt oare asemănătoare cu ale noastre? Dorind să înțeleg aceste enigme, m-am dedicat științei. Hidrodinamica și biomecanica, domeniile mele de cercetare, mi-au oferit o perspectivă nouă asupra lumii marine, cu răspunsuri uluitoare și cu o mulțime de întrebări noi.

De-atunci încoace, am înnotat, navigat, m-am scufundat și ziua, și noaptea ca să observ aceste creaturi fascinante. Pe vremea când, de teama peștilor, nu îndrăzneam să mă aventurez în locurile în care sandalele mele „meduză“ nu atingeau fundul apei, nu bănuiam că într-o bună zi aveam să-mi petrec timpul studiindu-i, iar vacanțele – călătorind să-i întâlnesc. N-aș fi crezut că, într-o zi, îmi va fi dat să aud cântul balenelor, să le fac o vizită cașaloșilor din Mediterana, să număr albatroșii sau să mă joc cu diavolul de mare... și nici să dau, la doi pași de mine, în inima orașului, de pești și mai extraordinari.

Mergând pe firul apei, am întâlnit oameni care și-au legat destinul de cel al mării: cercetători care-i descifrează secretele, pescari care trăiesc în armonie cu ea, voluntari care-și dedică timpul salvării ei... Am luat parte la proiectele lor ca să pătrund mai bine în lumea adâncurilor, să o protejez sau, pur și simplu, să-mi găsesc locul în acest ecosistem și să înțeleg cum pot să intru în consonanță cu oceanul. Am învățat de la ei să descifrez semnalele delfinilor, cum se pescuiește tonul, cum să te apropii de foci... Și, așa, am descoperit alte povești: cele scrise sau istorisite de oameni, scoase la lumină de știință sau de magia legendelor, condimentate cu descoperiri inovatoare sau cu poezia șoaptelor la ureche.

Ce-am aflat din povești?

Că, dincolo de frumusețea ei captivantă, lumea submarină ne dezvăluie și o seamă de lucruri despre noi înșine.

Pe mine, locuitorii mărilor m-au învățat în primul rând să vorbesc. Modurile lor de a comunica, fiecare în felul său, și de a da naștere la povești în ciuda tăcerii aparente a mării mi-au revelat arta cuvântului. Aceste ființe deosebit

de elocvente mi-au încredințat poveștile lor și m-au inspirat, m-au făcut să-mi doresc să le depăn la rândul meu. Datorită lor pot să le împărtășesc cu dumneavoastră, cititorii acestei cărți.

Cartea vă va purta în adâncurile Oceanului și în vremurile de demult ale Istoriei, în lumea Științei și în cea a Legendelor. Vă voi prezenta societății secrete a bancurilor de hamsii și vom lua parte, împreună, la conversația balenelor. Pe drum, vom face cunoștință cu personaje ieșite din comun, cum e anghila Åle, care a trăit o sută cincizeci de ani într-o fântână, sau cu peștele-ventuză, prieten la toartă cu aborigenii australieni. Ne vom opri o clipă să ascultăm cântul scoicilor Saint-Jacques și saga antică a litorinelor, care e cu totul aparte. Vom desluși ultimele descoperiri ale științei privind imunitatea corailor sau schimbările de gen ale peștișorilor-păun și... ne vom lăsa purtați ca într-un vis de vechile legende marinărești, adesea mai demne de crezare decât incredibila realitate.

Sper că veți încheia lectura cărții așa cum mi-a fost dat mie să-mi închei prima scufundare: cu mintea plină de povești și cu imensa dorință de a le istorisi la rândul dumneavoastră. Mai sper și că vacanțele la mare ori vizitele la acvariu nu vor mai fi la fel ca până acum, că n-o să mai priviți cu aceiași ochi peștișorul roșu, nici platourile cu fructe de mare ori sandviciul cu ton și salată.

Sardina se zbătea în găletușă, sărea de-a lungul pereților împodobiiți cu stele de mare albastre și roz. Părea să-și exprime dorința de a se întoarce în larg. Am dus-o în locul unde golfulețul se deschidea spre mare, iar apa era mai liniștită și mai adâncă. Făcând echilibristică pe stânci ca să

nu răstorn găletușa, am ajuns pe o plajă îngustă și-am golit-o în mare, la adăpostul stâncilor.

Îndepărtându-se nesigură spre larg, sardina mi-a făcut semn s-o urmez. M-a rugat s-o însoțesc și a început să-mi spună povestea ei.

În ce fel? O să păstrez secretul. Tot ceea ce urmează în această carte este absolut adevărat. Fie că e vorba de rezultatele unor studii științifice validate riguros, de citate din scrieri vechi sau de anecdote și observații personale pe care le pot confirma o mulțime de martori, toate referințele mele sunt de încredere și pot fi verificate. Cât despre felul cum mi-a spus sardina povestea ei, o să vă rog să mă credeți pe cuvânt.

S-a întâmplat acum multă vreme și nu-mi mai aduc prea bine aminte. Și, la urma urmei, fără un început mai ciudat, ce povești frumoase s-ar mai naște? Să urmărim așadar împreună zicerea sardinei așa cum am făcut-o eu când eram copil. Să-i ascultăm poveștile ce mi-au schimbat felul de a privi lumea mărilor și de a o înțelege pe a noastră.

În ziua aceea, întorcându-mă de pe plajă, mi-am petrecut seara căutând în cutiile din garaj o mască de scufundări și un tub. Mi-era cam teamă că o să înghit apă prin tub sau că o să-mi intre apă pe sub masca prea mare pentru mine. Nu știam că, de îndată ce aveam să-mi pun ochelarii, aveam să mă aflu în pragul unei lumi noi și că niciodată nu aveam să mai revin de-a binelea pe pământ.

Toți peștii o să vă spună...

Capitol în care:

*ne scufundăm ca să înțelegem ce simt peștii în apele mării;
ne punem întrebarea dacă strămoșii noștri n-au învățat
cumva să vorbească scufundându-se;
observăm că, sub apă, culoarea și mirosurile devin limbaj;
descoperim că subtitrările oceanului mut se citesc în lumi
invizibile.*

Cel mai greu este să intri în apă până la umeri. Câtă vreme apa îți ajunge doar până la pulpe sau la talie, încă mai ești pe pământ; te agăți de căldura soarelui. Dar, de cum trece de umeri, te ia un fior. Te avânți într-un mediu rece și dușmănos care te învăluie cu totul. Te arunci în mare.

La prima scufundare cu mască, m-a luat un frison la contactul cu apa rece și am scos un strigăt straniu. Din gura mea astupată de tub a ieșit un răget răgușit. Un soi de mormăit preistoric care exprima, în felul lui, uimirea față de o situație banală și totodată amețitoare. „E rece“. Cu tubul de plastic în gură și ochelarii de plexiglas pe ochi, lumea fluidă, ascunsă sub reflexele de la suprafață, mi se dezvăluia surprinzătoare și bine conturată. Odată trecută

frontiera, elementul neprietenos devenea transparent și mă purta ușurel. Zburam, vedeam, respiram. Nu puteam vorbi însă. Tubul îmi transforma vocea în sunetele brute, originare, ale respirației. Pronunțam cuvinte, dar din tub nu ieșeau decât bolboroseli de neînțeles. Părea să fie un fel de acord tacit cu elementele: câștigasem dreptul de a vedea ce ascunde marea, de a-mi umple urechile cu sunete, de a pluti legănat de imponderabilitate... dar pierdusem darul de a mă exprima prin cuvinte.

Era o senzație ciudată; pe de-o parte, cucerirea progresivă a unui nou univers, pe de alta, reîntoarcerea la un stadiu primitiv, la obârșii îndepărtate, pe vremea când ființa umană nu știa încă să vorbească.

Pentru oameni, apa e un mediu deopotrivă primitiv și ostil. Ți-e teamă să te avânți în ea și, de fapt, ești cât se poate de pregătit să o faci. Organismul e uimitor de bine adaptat la scufundări. E de-ajuns să te stropești cu puțină apă rece pe față pentru ca, de îndată, reflexul de imersiune să scadă automat ritmul cardiac cu aproape 20%, pregătindu-te pentru o plonjare în apnee.

Când vine vorba de viață acvatică, trebuie să recunoaștem un adevăr: corpul uman are multe atuuri, poate chiar prea multe ca să credem că ele sunt doar rodul unei întâmplări fericite. Fapt ce explică ipoteza susținută de unii antropologi, și anume că strămoșii noștri au evoluat diferit de maimuțe și au devenit oameni pentru că și-ar fi dorit să poată intra în apă.

Cum altfel se explică absența blănii, stratul subcutanat de grăsime, existent doar la primat, ori milioanele de glande sebacee enorme care ne „ung“ pielea și pe care

niciun animal terestru nu le are în asemenea proporții? Toate aceste caracteristici misterioase ale corpului nostru, care par inutile și care ne diferențiază de maimuțe, ar fi, de fapt, adaptări la mediul acvatic. Asemenea pielii mamiferelor marine, pielea noastră e netedă; e gresată cu sebum și, în consecință, e impermeabilă, iar colăceii de grăsime ne apără de frig. Alt element aparte: un copil nou-născut are reflexul de a-și ține respirația sub apă și poate pluti pe spate, în vreme ce puiul de cimpanzeu se scufundă și se îneacă. Cu două milioane de ani în urmă, în momentul în care genul uman s-a separat de cel al viitorilor cimpanzei, strămoșii noștri, ca să poată supraviețui în savanele aride, vor fi fost nevoiți să-și procure hrana și de pe malurile mării sau de prin mlaștini. Se vor fi ridicat atunci în picioare ca să atingă fundul apei cât mai mult timp cu putință, iar apoi, scufundându-se în căutare de rădăcini, de lujeri de nufăr ori de scoici, se vor fi deprins să-și controleze respirația, până în punctul în care evoluția a determinat coborârea laringelui și formarea corzilor vocale. Bazele celor două elemente fundamentale în evoluția noastră, mersul biped și vorbirea, vor fi fost astfel dobândite datorită scufundării.

Până în ce punct putem da crezare acestei ipoteze? Foarte cunoscută în anii 1960, ea a provocat controverse și mari îndoieli. Faptul că evoluția umană ar fi trecut printr-o „verigă lipsă“, cea a modului de viață exclusiv marin, pare să fie o exagerare fără fundament. Studii recente asupra unor fosile africane sugerează însă că mediile acvatice au jucat un rol decisiv în evoluția genului, în urmă cu vreo 1,5-2,5 milioane de ani, în Africa australă. Adaptarea la mediul acvatic era absolut necesară supraviețuirii în perioada anotimpului uscat, în care